

gaan. Samenwerking met de Heemkundekring kan ook hier nuttig zijn.

De burgemeester, H.de Wit, sprak een waarderend woord over het initiatief van de Heemkundekring om diverse gebeurtenissen in woord en beeld vast te leggen voor de toekomst. Hij verzocht het Bestuur om regelmatig contact op te nemen met het Gemeentebestuur en eventuele bepaalde plannen daaraan voor te leggen. Om maar een voorbeeld te noemen, de molen in De Deel; blijven aandringen op - desnoods voorlopig - herstel, eventueel ook bij Monumentenzorg. Zo kan de Heemkundekring de gemeente helpen, die toch al zoveel om handen heeft.

Wethouder Jaspers vertelde, dat het Landjuweel van de gilden wegens het 700-jarig bestaan van de Sint Tunnis-Schut aan Gemert is toegewezen. Dit zal plaats hebben in September van dit jaar. De hr. Jaspers deed alvast een beroep op de Heemkundekring om hulp bij een eventuele tentoonstelling. Deze werd gaarne toegezegd.

Circa 11 uur werd de vergadering gesloten, waarna velen nog een hele tijd "napraatten".

M.H.J.Pennings.

DOR HEDDE DE SCHUT.

"Dor hedde de schut, door hedde de schut, dor hedde jan-dome de schut". De eenvoudige woorden van dit rijmpje, dat iedere Gemertenaar wel kent, verbergen een eeuwenlange traditie, eeuwenoude rechten én plichten.

Maar wat is een schut of gilde eigenlijk? In het woordgebruik worden zowel schut als gilde over één kam geschoren, men maakt echter onderscheid tussen beroeps-, schutters- en kerkelijke gilden.

De drang naar vereniging zit de mens in het bloed; leefden vroeger de Europeanen ook in familie- of stamverband, in de eerste tijden van het christendom had men in het klassieke Rome reeds verenigingen of gilden van belastinggaarders, van mijnwerkers, van bakkers en schippers.

De gilden, die wij kennen, zijn met de opkomst van de steden ontstaan en volgden met deze de kringloop van macht en en verval. Op 28-4-1351 verordende de graaf van Holland voor het "gemene ambacht van linnenwevers en pelsers") te Dordrecht, dat de meester-wevers poorters (=burgers der stad) moesten zijn."

Het stadsbestuur van Dordrecht had in 1345 reeds bepaald, dat "nyement meesterie mocht houden van gheenen ambachte, hijjen sij poorter van Dordrecht".

Alleen eigen burgers mochten dus zaken doen en men moest bij hen kopen; de gemeente vergaf dus als het ware de ambachten. Zij stelden ook voorwaarden daaraan. Een jongen die een bepaald vak wilde leren, werd leerling. Op een zondag werd hij aangenomen en dikwijls 's maandags op het raadhuis door de burgemeesteren. Nadat de jongen zijn plichten op zedelijk en industrieel gebied gehoord had, ontving hij de gildebrief en traddaarmee de familie van de meester binnen.

Zijn meester verving geheel de ouders; hij had te waken over het gedrag van de leerling, kleeedde en voedde hem etc.; daar stond tegenover dat de leerling niet van baas mocht veranderen. Een meester mocht nooit meer dan twee leerlingen hebben, een noodzakelijke regeling, want zo kon nooit een grote meester anderen verdringen. Na afloop van de leertijd moest de leerling voor de meesters verschijnen, waar tot driemaal toe zijn meester over de verrichtingen van zijn leerling werd ondervraagd en waar de leerling opmerkingen over de meester en zijn werk kon maken om daarover verder voor eeuwig te zwijgen. Daarna verklaarde de overman de leertijd in naam van de H. Drievuldigheid geëindigd en overhandigde de leerling de leerbrief, waardoor hij gezet van het gilde werd. Waren de verrichtingen niet voldoende, dan kon men soms binnen een maand "herexamen" doen. De kleinigheid, die men voor de leerbrief moest betalen, was bestemd voor de dagelijkse missen.

Nu kon de nieuwbakken gezet zich wat ruimer bewegen, ofschoon de meester toch nog wel wat controle uitoefende; hij mocht wapens dragen en zich inschrijven bij een gezellenvereniging.

Deze gezellenverenigingen bewogen zich vooral op het gebied van de liefdadigheid. Werd een gezet ziek, dan werd hij van alle kanten ondersteund (wel terugbetalen). Stierf hij, dan werd er gezorgd voor een waardige begrafenis.

Na vier jaar gezet te zijn geweest en twee jaar bij dezelfde meester te hebben gewerkt, mocht hij de meesterproef afleggen. Na overlegging van doopceel, leerbrief en poortersceel kreeg hij van de proefmeesters onbewerkt materiaal om

in zijn eentje zijn "meesterwerk" te maken. Werd door de gezworenen van dat jaar verklaard, dat de proef gelukt was, dan mocht hij zich bij de "Heren" melden. Was het werk onverhoopt niet voldoende, dan mocht hij een nieuwe proef doen. Na tien en een half pond was of drie schilden of drie gulden betaald te hebben, kreeg hij de gildebrief en was meester en uiteraard moest daarop getrakteerd worden. Nu was hij dus verantwoordelijk lid van het gilde en moest de bijbehorende lasten en plichten nakomen.

Men stond dus helemaal onder toezicht van "het gilde" en daardoor onder dat van de stad. Op de meest nauwlettende wijze werd toegezien, iets waarbij vooral de waarden een grote rol speelden. Bij wangedrag of ondeugdelijke waar kon men beboet worden, of erger, volgens de in het gilde geldende reglementen, welke a.h.w. kracht van wet hadden. Uit ons Gemert b.v. werd nog rond 1850 aan de gouverneur gevraagd kracht bij te zetten aan de gildebepalingen. De gilden zelf behoorden bij een hoofdschut in Keulen, Leuven e.a., moesten daaraan de tiende penning betalen.

Bovenstaande ging vooral over de beroepsgilden, die vaak schut geworden zijn naast de originele schutgilden.

Bij de opkomst van de steden in de vroege middeleeuwen ontwikkelden zich uit de gewapende poorters de schutterijen. De oudste schutterij, waarvan gewag wordt gemaakt, is die van Leiden: reeds in 1266.

Niet zelden was er in een stad meer dan één schutterij; de voetboogschutter met St. Joris als patroon, de handboogschutters onder Sint Sebastiaan en de Kolveniers onder de bescherming van St. Hubert, St. Christoffel of St. Antonius. De schutters stonden onder hun hopmans, officieren enz. en de hele broederschap onder een ouderman of deken.

In het begin zagen de edelen en ridders minachtend neer op de plaatselijke schutterij, maar deze weerden zich snel en hadden spoedig aanzienlijke wapenkamers en, evenals de adel, standaarden, banieren; ze mochten ook bont dragen etc. De Heren moesten ook wel leningen bij hen sluiten, waartegenover privileges stonden, welke eventueel gewapend verdedigd werden.

Vele steden organiseerden wedstrijden en onder tromgeroef en met vliegende vaan trok men op om te dingen naar de

prijs. De gelukkige winnaar, die de vogel afschoot, werd de koning of, als hij het driemaal achter elkaar klaarspeelde, keizer. Het is bekend dat Jacoba van Beieren in 1428 in Goed de vogel afschoot en tot schutterskoningin werd uitgeroepen

Maar het leven van een schutter bestond niet alleen uit plezier. Naast zijn gewone werk kon hij voor bijzondere diensten worden opgeroepen; ze vormden soms ook een politieke pressie groep en in 1475 trokken de schutters van Hoorn, Amsterdam, Delft en Dordrecht met Karel de Stoute voor het beleg van Nuis en werden zelfs in de lijfwacht opgenomen. Jacoba van Beieren werd eens door Heusdense schutters uit gevangenschap in Gent bevrijd.

Ook hier speelde de liefdadigheid een grote rol; uit de opbrengst van de pachten werden b.v. begrafenissen bekostigd en op 20-3-1797 werd de opbrengst van het St. Joris altaar van de Gemertse kerk bestemd voor een fundatie t.b.v. een werelds priester uit de familie Verhofstadt ('n echte schuttersfamilie); was er geen in die familie dan voor een werelds priester, inboorling van Gemert.

De "Rooi Schut" kocht in 1878 en 1900 nog grond, maar bij de afrekening van 1907 waren er nog vier pachters en in 1930 nog maar een.

Maar ondanks de macht van de gilden en schutterijen oefenden de landheren toch controle uit d.m.v. reglementen of aanvullingen daarop. In Gemert o.a. door de Landcommandeurs zoals op 29-7-1745 door Ferdinand van Subingen tot Ehrenburg en op 3-9-1750 door Leopold von Steinen.

Ook is er een gedicht over het koningschieten van Spiljaards zoon in 1722, waaruit het volgende couplet:

Voor het laatst schutsbroeders,
sprak de kapitein heel blij van zin.
Wij zullen nu tot Konings genoeg,
trekken op den Duitse meester in.

Bekend is de vroegere vijandschap tussen de Rooi en de Gruun die zo hoog opliep, dat er verordend werd, dat bij de sacramentsprocessie baanderheer naast baanderheer, vaandrig naast vaandrig etc. moest gaan.

Maar ook heden ten dage is de onderlinge verbondenheid tussen de schutsbroeders nog groot en ook hun hulp aan de

gemeenschap bij festiviteiten etc. Maar ook het handhaven van de oude tradities is, mits juist toegepast, nog steeds zinvol. Hieraan ontleen de gilden hun huidige bestaansrecht, men denke maar aan de bezielde lezing van de Vughtse schut-ter, de heer Van de Mortel op 25 april j.1!

In Gemerts Heem zijn reeds vele artikelen over de Gemertse gilden geschreven, welke niet zo algemeen behoeften te blijven als dit, maar ik zou graag als besluit onderstaand gezegde van Jolles over de Rooi en Gruun willen aanhalen:"dan begrijpt men reeds met een schut te doen te hebben die, hoewel op sommige punten niet meer gelijk vroeger, toch als een bolwerk en - als al het andere mocht teniet gaan - een laatste toevlucht van ons Brabantse schutgildewezen beschouwd mag worden. Deze roem van Gemert is door O-Brabant wijd en zijd verbreid",.....

Dat het nog lang zo moge zijn.

Gemert 27-4-72

A.I.F.M.Rooderkerken .

EEN ENTHOUSTIASTE J.V.D.MORTEL SPRAK IN DE LEDENVERGADERING VAN 25 APRIL 1972.

Deze vergadering, die gehouden werd in combinatie met de beide Gemertse Schutten, St.Teunnis en St.Jeuris, was onge- woon druk bezocht. Meer dan honderd belangstellenden luister- den met grote aandacht naar de spreker van deze avond, de heer J.v.d.Mortel uit Vught, die sprak over het gildewezen. Wie naar de heer V.d.Mortel luistert, raakt al spoedig in de ban van zijn enthousiasme, zijn grote kennis van en zijn liefde voor de gilden.

Het onderstaande kan dan ook goed dienen als aanvulling op het artikel van de heer Rooderkerken.

Nadat de Voorzitter de vele aanwezigen had verwelkomd en nog eens had gewezen op het belang van een Heemkundekring, die zich bezig wil houden met kennis en geschiedenis van plaats en gewest, gaf hij het woord aan de heer Van de Mor- tel. Deze vond het een bijzondere vreugde na zoveel jaren weer in Gemert te mogen spreken over het gildewezen.

Men onderscheidt twee soorten gilden, de burgerlijke met de namen St.Joris en St.Sebastianus, daarnaast de kerkelijke met patronen als O.L.Vrouw, St.Antonius Abt, Barbara, Catha- rina enz. Elk gilde had zijn eigen kleuren, zo b.v.groen voor